

Lidt om arkiver, af Kirsten Lütchen-Lehn

Arkiver græsk og betyder en samling af dokumenter, der har historisk interesse.

Det vidste allerede VALDEMAR SEJR. I rigsarkivet ligger et brev fra ham - skrevet i 1214, som han indleder sådan: *"Tiderne forandrer sig, - Menneskene forgår - Erindringen for svinder, men brevet lever og igennem det, får Handlingerne forlænget Liv."*

Arkiver har eksisteret i hundreder af år, dog ikke i den form, som vi nu kender dem. De hed "Brevkister", og det var det, de var. Store, solide skabe med mange skuffer, som kunne tåle at skumpes rundt på hullede veje i karosser og få et sprøjt, når de skulle over bæltebælterne, hver gang kongen og hans følge rejste rundt i landet - og det gjorde de næsten altid. Efterhånden som dokumenterne blev flere, blev brev-kisterne for små, - det blev derfor besværligt at fragte dem rundt, og så blev det første danske faste arkiv oprettet - netop her i Stor- strøms amt - af VALDEMAR ATTERDAG midt i 1300-tallet. Det fik plads på kongens nye borg i Vordingborg, og kisterne blev sat i Gåsetårnet, hvor de var bedst sikret.

Da Valdemar døde, flyttede hans datter dronning MARGRETHE til Kalundborg slot, hvor der oprettedes endnu et arkiv. De næste regenter tog fast ophold på Københavns slot, og så kom der også et arkiv derinde. Det blev lidt besværligt, og CHRISTIAN I vidste efterhånden ikke, hvor noget som helst var, så han lod alle dokumenter registrere i 1474, nedlagde arkivet i Vordingborg og flyttede det til Kalundborg slot; her var der så arkiv i de næste 100 år. Det blev lidt upraktisk, når regenterne boede på Københavns slot. Derfor hentede FREDERIK II hele arkivet til København og oprettede i maj 1582 Geheimearkivet på Slotsholmen, og her har rigets arkiv siden haft til huse, - vi kender det som rigsarkivet.

Nogle af kongerne mente, at den slags papirer var deres egne private, f.eks. CHRISTIAN II. Da han flygtede fra Danmark i 1523, tog han derfor sit arkiv med sig; han bosatte sig i Holland, senere tog han til Norge for at føre krig, men tabte som bekendt. Han havde taget halvdelen af sit arkiv med sig, og det kom så retur til Danmark, men den anden halvdel lå stadig på rådhuset i den lille by Lierre. Så gik der ca. 300 år; arkivet kom ad snørklede veje til Bayern, derefter til München, så til Norge, men endelig i 1939 lige før 2. verdenskrig lykkedes det rigsarkivet at få samlet Chr. II's arkiv igen.

Der var mange andre arkiver: Amsarkiver - bispearkiver - byarkiver; dem var der ingen, der rigtig tænkte på, før CHRISTIAN V i sin danske lov i 1683 bestemte, at de skulle opbevares forsvarligt og - ikke mindst - gives videre til det pågældende embedes efterfølger.

Han opdagede, at næsten alle papirer fra de kongelige len var spredt for alle vinde; lensherrerne havde, som Chr. II ment, at de var deres ejendom; - derfor er der så få lensarkivalier bevaret før 1660.

Og så springer vi 200 år frem i tiden - til februar 1888. Da begyndte man så småt at tænke på disse arkiver; det var rigsarkivaren A.D. Jørgensen, som ikke alene var historiker, men også sønderjyde, som fremsatte forslag om en arkivlov, baggrunden var den tabte krig i 1864. Fra 1879 - 1885 var et par arkivarer rejst rundt i landet for at se, hvordan det stod til ved de forskellige embeder; nu var de kommet tilbage med resultatet, som på de var trist og opmuntrende. Der var bevaret mere, end man turde håbe, men forholdene rundt om var helt elendige, så det ville ikke vare længe, før der ikke var flere arkivalier tilbage.

De lå i fugtige, utætte udhuse, i hulrum under trapper og i kældre. Når der blev for mange papirer på de hæderlige hylder, så rykkede de ældre ud i de forhåndenværende rum og de allerældste, de mest rådne blev brændt. Mange vaskekedler er kommet i kog ved det gode dokumentpapir. I Hjørring lå tingbøgerne fra 1600-tallet på et loft med adgang fra en luge i gavlen, hvor de blev smidt ind; det var over et fugtigt vaskerum; da det hele blev ordnet, var der over 500 store pakker. I Ribe lå hele det store bispearkiv i kælderen under det gamle sygehus sammen med nedfaldsfrugten. Og gartneren brugte pergamenterne til at lave sig fidibuser til at tænde sin pipe ved. For slet ikke at tale om amtmanden i Svendborg, som i 1860'erne mente, at nu havde det gamle stads ligget og fyldt op længe nok og fik solgt det halve af byarkivet og amtsarkivet til papirmøllen i Dalum, før han blev stoppet.

Købstadarkiverne var de mest velbevarede trods den store brandfare, men man havde en særlig interesse i at opbevare arkivet godt; det indeholdt de uerstattelige privilegier, som man havde fået af kongerne - de privilegier, som vore dages by jubilæer fejres efter.

Amtsarkiverne er først nogenlunde intakte fra ca. 1790, hvor det blev bestemt, at en amtmand skulle bo i den by, som gav amtet navn; - så behøvede man ikke at flytte både kontor og arkiv, hver gang man skiftede amtmand. De underordnede embedsmænd ude i sognene vidste ikke altid, hvor han boede, og derfor blev dokumenterne tit sendt hist og her - og nåede ikke altid frem.

Resultaterne af disse arkivrejser blev, at der blev vedtaget en arkivlov i rigsdagen den 20. marts 1889. Der skulle oprettes et rigsarkiv og 4 stiftsarkiver, som landsarkiverne dengang hed, og samtidig blev proveniensprincippet, som stammer fra Frankrig, fastslået.

A. D. Jørgensen ville gerne have det sjællandske stiftarkiv til Næstved, men det ville politikerne ikke. Byggeriet kom hurtigt i gang, og allerede 4 år efter kunne de 3 arkiver tages i brug, nemlig i Viborg - Odense og København, mens arkivet i Åbenrå først blev oprettet i 1933. Siden er arkiverne flere gange blevet udbygget, de første 25 år var der hverken lys eller varme på læsesalene, men nu har vi for længst vænnet os til at betragte Landsarkivernes faciliteter som selvfølgeligheder, Det var dog først i 1949, at lommelygternes tid var forbi i magasinerne på landsarkivet i København, da der blev indlagt varme og lys dernede, - det var slemt for personalet i de kolde krigsvintre i fyrerne.

Det var heller ikke lige morsomt at være arkivar under 2. verdenskrig; de fleste arkivalier blev anbragt rundt i landet i bygninger med svære mure, f.eks. gamle slotte og kirker. Desuden var det meste arkivarbejde gået i stå siden 1933, da Hitler kom til magten, der var næsten ikke tid til andet end at fremskaffe arierattester til tyskere, så de kunne bevise, at deres 8 oldeforældre var af ren arisk race!

Vi er godt stillet her i Danmark med disse meget velfungerende arkiver med deres store læsesale, mikroapparatur m.v., som vi frit kan benytte, og så fik vi i 1937 det første lokalhistoriske arkiv; denne græsrodsbevægelse, som har bredt sig til alle egne af landet.

Et lokalhistorisk arkiv er faktisk en egnshukommelse, og arbejdet bygger på tillid. Det er et folkeoplysende værksted - ikke et oplagsrum -, hvor enhver borger frit kan komme og undersøge sin egen og sit sogns historie og gøre Valdemar Sejrs ord fra 1214 til sine.:

*"Tiderne forandrer sig, - Menneskene forgår - Erindringen for svinder,
men brevet lever og igennem det, får Handlingerne forlænget Liv."*